

לימוד זכות על רשעים

מאת

הרה"ח ר' שלום מויקוף שליט"א

סיון תשפ"ג

יז"ל ע"י מכון
"שערים"

להוצאת שיעודי
הרה"ח ד"ר שלום מייקוף שליט"א

הארות והערות יתקבלו בכרכה

0548-593-792

0533-10-7641

לקבלת החוברות השבועיות

N3107641@gmail.com

לימוד זכות על רשעים

תורה רפב שיעור ב

אין לדון רשעים לזכות, כי אין להם זכות, וגם איסור יש בדבר, אבל זה רק כאשר המטרה היא להתחבר עמו, שאז מבקשים בו טוב גלוי שאין בו, אבל בכדי להשיבו בתשובה מצווה לדונו בכף זכות, כי בכל זאת יש לו משהו טוב נעלם, שיכול להפך את כולו לכף זכות, כי ככל שדבה רעתו ודיחוקו, כל מעט טוב שבו מדבה כבוד שמים יותר ויותר, ונהפך הכל לכף זכות ופתח תקוה.

[א] יש להתבונן בדברי רביז"ל כאן שאמר שאפילו רשע גמור יש לדון אותו לכף זכות, והרי בספר המידות כתב רביז"ל פרק שלם בעניין הרחקת רשעים, ושם כתב שהמלמד זכות על רשע הוא בעצמו נקרא בשם רשע, וציינו שם במ"מ למה שמבואר בגמ' (סנהדרין כו.), וכבר העיר בזה בקצרה בביאור הליקוטים, אמנם דבריו ז"ל צ"ב.

[ב] מה שפירש בפסוק ועוד מעט ואין רשע, שיש למצוא עוד איזה מעט טוב ששם איננו רשע, ובהמשך המאמר הוסיף לבאר גם את הפסוק של אזמרה לאלוהי בעודי, שהכוונה היא על העניין של 'עוד', שעל ידי שמוצא נקודה טובה שקרא עוד מעט ואין רשע, עי"ז אזמרה לאלוהי, והנה זה דבר פלא שיש כאן רמז על רמז, כי תיבת 'עוד' אין במשמעותה עניין מציאת הנקודה טובה, אלא רק כי אחרי זה נאמר שעוד מעט שבו אין רשע, ואם כן למה הפסוק אזמרה לאלוהי רמז על הנקודות טובות ברמז על הרמז, והרי זה כאילו היה כתוב אזמרה לאלוהי ב'אין', כי הרי נאמר עוד מעט ואין רשע.

ומזה מוכח שהדרש על הכתוב ועוד מעט ואין רשע, מונח בעיקר בתיבת 'ועוד' מעט, וצ"ב למה.

דברי הביאור הליקוטים

הנה בספר ביאור הליקוטים (בתחילת דבריו על מאמר זה) כתב ששמע בדברי רביז"ל, שהלימוד זכות שיש על הרשע שעי"ז יוצא מכף חובה לזכות, הוא מה שאין הרשע אשם כל כך, כי אין אדם יודע מהו מקומו של חבירו, וכמבואר עניין זה בח"ב סוף תורה א, והקשה בביאור הל"ק שא"כ למה צריך אדם בתחילה למצוא ברשע איזה מעט טוב, ומה עניין זה לזה, ותירץ בשני אופנים, אופן ראשון, שנקודה טובה היא סימן ואות שכל הרע שעשה הרשע אינו בזדון ורשע אלא שלא באשמתו, ועוד תירץ, כי היות ואסור ללמד זכות על רשע כמבואר בספר המידות, ע"כ צריך תחילה למצוא בו איזה מעט טוב שבזה כבר אינו רשע.

ומוסיף עוד דרך בביאור הלימוד זכות על הרשע, שכיוון שיש ברשע מעט טוב, ניצוץ דניצוץ של יהודי, ממילא יש בו חלק אלוה ממעל, ממילא א"א שיהיה רשע גמור, אלא למראית עינינו נראה כך עכ"ד.

ותחילה נבאר את דבריו ז"ל, להבין את שתי הדרכים בלימוד הזכות.

דרך ראשונה בלימוד הזכות

הדרך הראשונה שהבאנו מהביאור הל"ק הוא, דכשבא לדון את הרשע לזכות יאמר עליו שאינו אשם

כל כך, כי יצרו הרע גדול מאוד ונפשו באה לעולם בעכירות עצומה, ודרך זו מובנת מדברי רביז"ל בח"ב סוף תורה א, שאי אפשר לדון אדם אלא למי שנמצא במקומו, כי אין אדם יודע מהי מדריגת חבירו, ועל כן יש לדון את חבירו לכף זכות, וכן נביא להלן דבר זה מדברי הבעש"ט (בעש"ט עה"ת פרשת קדושים סי' ד), וכן מצינו בדברי האריז"ל שכתב כמה פעמים, שיש רשעים שאין עליהם אשמה על מה שעושים, כי הנשמה שלהם באה עתה בפעם הראשונה מתוך הטומאה מלאה בעכירות ופסולת, וקשה עליהם מאוד להתגבר וכמעט שאינם יכולים להתגבר, וע"כ אין הקב"ה מחשיב עוונותיהם לכלום (עי' בשער הגלגולים הקדמה טו, הקדמה כו, והקדמה לח דף קסא בדפו"ח), אמנם באמת דמשמע שם בדברי האריז"ל שזה מדובר ברשעים מסויימים ואין זה כלל לכולם.

דרך שניה בלימוד זכות על רשעים

ועוד לימוד זכות נוסף יש בזה שהאדם הוא חלק אלוה ממעל, וצ"ב מה זה מלמד זכות על הרשע, והרי אדרבא, אם כן הרי הוא אשם יותר ויותר במה שטינף את נשמתו, אכן ביאור הדבר הוא כמ"ש הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) שכאשר כופים אדם על הגט, גם זה נחשב שנתן את הגט לרצונו, כי באמת כל עוד שרוצה להיות מכנסת ישראל הרי רצונו

מכפי כוחו, אם מצד שיש לו נשמה טהורה וכל העבירות אינן שלו, אולם יתכן לבאר ביאור נוסף בדברי רביז"ל כאן וכמו שנתבאר בשיעור הקודם, שכגודל החטא כן גודל החידוש והיקר של המעט טוב, ולהלן נביא מדברי מוהרנ"ת כדרך זו.

דברים הצריכים ביאור בדברי הביאווהל"ק

ונקדים להעיר מה שלא זכינו להבין בדברי קודשו של הביאווהל"ק, מה שכתב שנראה בדברי רביז"ל שהלימוד זכות הוא שאין הרשע אשם כל כך צ"ב, היכן משמע כן בדברי רביז"ל כאן, ומה שציין בביאווהל"ק לדברי רביז"ל במקום אחר (בח"ב סוף תורה א, ויש לציין גם לח"א סוף תורה ו) צ"ב, כי אף שרביז"ל כתב עניין זה במקום אחר, הרי ידוע מדברי הביאווהל"ק עצמו (בכלליו כלל א), שעדיף יותר לא ללמוד ממאמר אחד למשנהו, כי כל מאמר של רביז"ל הוא קומה שלימה, והרי במאמר זה לא פירש את הלימוד זכות בסגנון זה.

ועוד צ"ב מה שביאר בביאווהל"ק לפי דרך זו, את הצורך במציאת הנקודה טובה, בשתי דרכים שונות ושניהם לא זכינו להבין, כי מה שכתב שהנקודה טובה היא סימן שגם בעוונותיו איננו אשם, לא מובן

לטוב, ויצר הרע הוא זה שאונס אותו, וכשהוכה וחזר לרצון האמיתי שלו, הרי זה נחשב שנתן גט לרצונו עכ"ד, והנה דברים אלה לא מדוברים במי שמרגיש שזה רצונו לטוב, שהרי מדובר במי שכופין אותו, ומה שאמר רוצה אני אינו אלא כדי שלא יכוהו עוד, ובכל זאת אנו דנים אותו לטוב, שרצונו האמיתי הוא טוב ונשמתו טהורה היא, וכל מעשיו הרעים אינם שלו בעצם אלא נדבקו בו שלא לרצונו, ועל כן, אף שהרשע יצטרך לזיכוכ וכיבוס אבל גם לפני כן הוא טוב בעצם, וככתוב אל תראוני שאני שחרחרת, ששזפתני השמש (שיה"ש א ה).

וזה גופא העניין שהביא בביאווהל"ק, שבתוך כל אחד מישראל שוכנת נשמה טהורה ושורה בו חלק אלוה ממעל, כי באמת זה שורש דברי הרמב"ם, כי המציאות הפנימית של כל אחד מכנסת ישראל, היא השכינה הקדושה (עי' בליקו"מ ח"א תורה עח), והיא המביאתו לידי רצון אמיתי וטוב, אף כאשר אין רצון זה נראה מבחוץ, כי מה שנראה מבחוץ איננו אלא דבר חיצוני אליו, אבל הוא בעצמו טוב וטהור.

והנה הבאנו מדברי הביאווהל"ק כמה דרכים שאפשר לדון רשע לכף זכות כדי להשיבו בתשובה ולחזקו, אם מצד שיש לו יצר הרע תקיף וגדול

את האדם לעצבות על חוסר הצלחתו, וכמבואר בפנים כמה פעמים שיש טבע כזה, ואם אחרי כל המכשולות התגבר כארי נגד העצבות והייאוש ועשה נקודה אחת טובה, הרי זה עמידה בנסיון גדול, וככל שההר של העבירות גדול יותר, גם הנסיון אם לקיים את המצווה האחת הקטנה, גדול יותר, ואם בכל זאת התגבר ועמד בנסיון וקיים את המצווה, הרי נתברר למפרע שכל הרעות לא היו אלא הכנה אל הטוב, ולא באו אלא להרבות יותר ויותר כבוד שמים כאשר יעמוד בנסיון ויפנה עורף אל מה שהיצה"ר חפץ לייאשו על זה שנכשל כל כך, והנה זה מהפך את הרע לטוב.

יסוד מדברי מוהרנ"ת כדרך זו

ויש להוכיח כדרך זו מדברי מוהרנ"ת בליקוטי הלכות (תחומין ה"ו אות ו) שביאר את הפסוק (איוב לג כג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת, ובגמ' (שבת לב.) אלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים ואפי' תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול, ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול שנאמר מליץ אחד מני אלף,

איך נקודה טובה מסויימת היא סימן וראיה על שאר מעשיו הרעים של הרשע שאינם באשמתו, והדרך השניה שכתב שזה כדי להתיר לימוד זכות על רשע, לא מובן כלל לכאורה, כי הא גופא קשיא איך יוצא הרשע מכף חובה לזכות על ידי שמוצא בו נקודה טובה, עוד לפני שלימד עליו זכות שאינו אשם.

והדרך השניה שביאר בביאור הל"ק במהות הלימוד זכות, שעל ידי שמוצא בו נקודה טובה מבין שהוא חלק אלוה ממעל, וממילא רשעתו איננה אלא למראית עין, הנה גם זה לא מבואר בתורה זו, ונמצא שהעיקר חסר מהספר, ועוד צ"ב, למה צריך למצוא בו נקודה טובה כדי לדעת שהוא חלק אלוה ממעל, והרי חזקה עליו שהוא מזרע ישראל.

ושניהם לא זכינו להבין.

ביאור אחר במהות הכף זכות

ועל כן נראה להוסיף ביאור נוסף בדברי רביז"ל, דמה שאמר שהנקודה טובה מוציאה את הרשע מכף חובה לכף זכות, הוא על הדרך שנתבאר בס"ד בשיעור הקודם כלפי זה שצריך כל אדם לדון את עצמו לכף זכות, ונתבאר שם שכאשר מוצא בעצמו נקודה טובה, בתוך כל הררי הפסולת של העבירות והפניות והחסרונות, הרי זה דבר חידוש, כי בדרך הטבע ריבוי העבירות מביאות

התחזק איש כזה לחטף אף-על-פי-
 כן איזה נקדה טובה של איזה מצוה
 שעשה, וזהו בחינת מליץ אחד מני
 אלף המקטרגים, הוא ממליץ עליו,
 פי מאחר שיש עליו מקטרגים הרבה
 כאלו שהם הם כלם המסיתים שלו
 אם כן אין חדוש כל כך מה שחטא
 כל כך, אדרבא, זהו חדוש נפלא איך
 התגבר לעשות איזה טוב בפעלמא
 מאחר שעמדו עליו חילות כאלו.

והנה לא דיבר מוהרנ"ת בפירוש
 בדבריו אלה לבאר את דברי רביז"ל
 שאפשר להפך מכף חובה לכף זכות
 על ידי הנקודה טובה, אבל זה דבר
 הלמד מעניינו, כאשר נשלב את
 דבריו באותו וואות טו שהבאנו.

עוד ראייה מעלים לתרופה

וכן מבואר מתוך מ"ש בספר עלים
 לתרופה (מכתב רעט) שמדבר שם
 בגודל יקר המאמר 'אזמרה', ובתוך
 דבריו כתב בזה הלשון: וזה כל עיין
 פסח שנאמר בישראל (יחזקאל טו) ואת
 ערום ועריה ואראך מתבוססת
 בדמיך, היינו בשטות וגנות
 התאוות, ואומר לך בדמיך חיי
 ואומר לך בדמיך חיי, היינו שגם
 בתוך תוקף התגברות דמיך שהם
 התאוות הבאים מרתיחת הדמים,
 בזה בעצמו חיי, מה שאף על פי כן
 נמצאים כך נקודות טובות כל כך,
 ואתה מתגבר וכוסף בכל פעם לטוב
 אמיתי, ואתה מנתק עצמך ומחשבתך
 בכל פעם מרע לטוב וכו', כי זה עיקר

וביאר בליקוה"ל שהכוונה היא שגם
 אם יש לאדם רק נקודה אחת טובה
 מני אלף, ואפילו שבתוך אותה
 נקודה יש גם כן רק אחד מאלף של
 טוב, והשאר פניות וחסרונות, בכל
 זאת יכול להינצל בכח זה, ואח"כ
 (אות טו) הוסיף מוהרנ"ת בביאור
 הכתוב מלאך מליץ אחד מני אלף,
 שהכוונה היא שהמליצה באה דוקא
 מכח אלף המקטרגים, וזה לשונו: כי
 הצדיק נקרא תמר לשון תמורה,
 שממיר ומחליף הכל לטובה, פי כל
 הקטרגים מהפך אותם לזכות
 בבחינת אם יש עליו מלאך מליץ
 אחד מני אלף וכו'. 'מליץ אחד מני
 אלף' דיקא, שדיקא מני אלף
 המקטרגים נעשה המלאך המליץ, כי
 כל מה שמתרבים המקטרגים יותר
 הוא ממליץ לטוב ביותר על שמוצא
 בו אף-על-פי-כן איזה נקדה טובה,
 פי כל אלו המקטרגים על האדם הם
 הם בעצמם אותם שהסיתו אותו
 לחטא, כמו שאמרו רבותינו זכרונם
 לברכה, הוא השטן, הוא המסית,
 הוא המקטרג וכו'. ועל-כן
 כשמתרבים חס ושלום, המקטרגים
 מאד על האדם, אזי עומד המלאך
 המליץ ומהפך הכל לזכות דיקא, פי
 זה טוען, הלא, אדרבא, מאחר שיש
 עליו מקטרגים הרבה כל כך אם כן
 היה לו יצרין רעים הרבה, פי אלו
 המקטרגים הם הם בעצמן היצרין
 רעים שהסיתו אותו למה שהסיתו.
 ואם כן, אדרבא, הוא פלא גדול איך

נותן חשיבות למעט טוב, ועי"ז מהפכים הכל לכף זכות, אלא שמוהרנ"ת ביאר זאת מצד רתיחת הדמים והתגברות היצר, כי אם עשה כל כך הרבה רע, הרי זה סימן שקשה לו מאוד להתגבר, ואם בכל זאת התגבר, הרי זה חידוש גדול, ובזה מתגלה המעלה העצומה שיש בכל דבר קטן שעושה, ואמנם גם כאן לא כתב מוהרנ"ת דבר זה כביאור על דברי רביז"ל, אבל זה דבר הלמד מעניינו.

הוספה על דברי מוהרנ"ת

אלא שלפי מ"ש מוהרנ"ת שהחידוש הוא שעשה איזה מצווה אחרי כל כך הרבה עבירות, עדין לא מובן הדבר עד תומו, כי הרי ריבוי העבירות שעשה לא הגדילו את הנסיון, אלא הם רק סימן על הקושי שהיה לו בקיום המצווה, ואם כן למה מובן לגמרי למה יתהפכו העבירות מרע לטוב על ידי המעט טוב.

וע"כ ביארנו אחרת קצת, שכוונת רביז"ל היא מצד העצבות [שרימז לה רביז"ל בפנים כמו שנתבאר בשיעור הקודם], כי הרי העצבות באה על ידי החטאים והמכשולות הרבים עצמם, ואם כן נמצא שהחטאים מגדילים את הנסיון של עשיית המעט טוב, ועל כן כשעומד בנסיון ועשה איזה מעט טוב, מיד נהפכים כל הרעות להיות כסא הקדושה.

מעלת האדם, שהוא גבוה ממלאכים מחמת שיש לו יצה"ר כזה וכו' על כן יקר בעיני ה' כל תנועה ותנועה טובה.

הרי מבואר בדבריו, שהביאור במעלת הנקודה הטובה היא, משום שדווקא מתוך כל הקלקולים ורתיחת הדמים, עושה איזה מעט טוב, ומפרש את הכתוב בדמייך חיי, שיש לאדם להחיות ולשמח את עצמו על זה גופא שיש לו דמייך ורתיחת הדמים, כי על ידי זה כל תנועה קטנה נעשית חשובה הרבה יותר, שהרי הוא מרוחק ומלא ביצרים רעים, והכל זאת עשה מעט טוב.

ועוד יש להביא מ"ש מוהרנ"ת במק"א על דברי הגמ' (ע"ד.) אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול, וביאר מוהרנ"ת שזה ענין הנקודות טובות שם מעט, בתוך הרבה פסולת עיי"ש, והנה המשל בגמ' הוא רק לעניין שזה מעט ולא הרבה, ולמה נקטו משל מעניין האשפה, אלא ללמדנו, שהמעלה והחשיבות של המעט, הוא דווקא משום היותם מונחים באשפה, שאינו מקום הראוי היות שם אוכל, ועל כן כל מעט הוא חידוש.

והנה דברים אלו של מוהרנ"ת הם מעין דברינו ועל הדרך שנתבאר לעיל ובשיעור הקודם, שריבוי הרע

ורבינו יונה שם (וכ"כ רבינו יונה בשערי תשובה שער ג סי' ריח) שלא מדובר ברשע, כי רשע מפורסם יש לדון אותו לכף חובה תמיד, ואפילו עשה מעשה שנראה טוב ויש רק אפשרות רחוקה לדון אותו לרע, יש לדונו לרע, ורבינו יונה הוסיף על זה, שאפילו עשה הרשע מעשה שאין אפשרות לדונו לרע, יאמר כי לא עשה את הדבר הטוב אלא לפנים ואין תוכו כבדו, כי שבע תועבות בלבו (משלי כה כו) עכ"ד, וזה לכאורה נגד דברי רביז"ל, ואף שיתכן שרביז"ל יחלוק עליהם, אבל הרי מפורש בפסוק (משלי יז טו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם, וכבר הבאנו שרביז"ל עצמו בספר המידות אוסר ללמד זכות על הרשע, וא"כ צ"ב בדברי רביז"ל כאן בתורה רפב.

אמנם מאידך גיסא מצינו בעוד ספרים קדושים מגדולי ישראל שהיו חשובים בעיני רביז"ל מאוד, שיש לדון לכף זכות גם רשעים גמורים, [ונביא דבריהם לא כסייעתא לדברי רביז"ל אלא כדי להבין ולהשכיל וללבן דברי רביז"ל], וכמ"ש הבעש"ט (בעש"ט עה"ת פרשת קדושים סי' ד, ועי' עניין זה בליקו"מ ח"א תורה קיג) על פסוק מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני, כי אין אדם רואה נגעי אחרים אלא אם כן יש בו דבר הדומה לזה, כגון מה שאמרו שכל המתגאה כאילו בא על אשת איש, ומי שמחרק

ועל דרך זה שביארנו איך ימצא אדם בעצמו נקודה טובה המהפכת את חובותיו לזכות, כן יש לפרש גם כשמדובר בעבודה הנוספת שכתב רביז"ל, לדון את הרשע לכף זכות ולמצוא בו נקודה טובה, שעי"ז מוציאו באמת מכף חובה לכף זכות ויכול לשוב בתשובה.

איך מותר ללמד זכות על רשע

אמנם מה שעדיין צ"ב הוא, שלפי דברינו הדרא קושיא לדוכתה מה שהקשה בביאוה"ל"ק איך מותר ללמד זכות על רשע, טרם יציאתו מכף חובה לכף זכות, דבשלמא לפי הדרך של הביאוה"ל"ק, הלימוד זכות היא שאינו אשם כל כך, וזה בא אחרי שיצא מכף חובה במציאת הנקודה טובה, אבל לפי מה שהוצאנו מדברי מוהרנ"ת וכפי מה שנתבאר שהכף זכות הוא בעצם מציאת הנקודה טובה, יקשה אם כן מדברי רביז"ל בספר המידות שהבאנו שכתב שאסור ללמד זכות על רשעים.

וכדי ליישב את העניין את הדבר היטב, יש להאריך קצת בעניין לימוד זכות על רשע.

האיסור לדון רשע לזכות

דהנה במשנה (אבות א 1) אמרו והוי דן את כל האדם לכף זכות, ומשמע שעל כל אדם נאמרה המצווה לדון לכף זכות אבל כבר פירשו הרמב"ם

וצדיק גדול אוהב רשעים גדולים, עד שמישיח יהיה אוהב ומלמד זכות על כל הרשעים כולם, וכל מי שמלמד זכות על כל הברואים הוא מבחינת משיח.

מצווה לשנוא רשעים או לאהבם

ובכדי ליישב את הסתירה ולבאר את הדבר נקדים, שגם בעניין אהבת הרשעים ושנאתם יש סתירה כעין זו, כי הנה מוהרנ"ת בספר ליקוטי הלכות (הלכות ברכת הראיה ה"ד ד) הוסיף על דברי רביז"ל כאן שיש גם לאהוב את הרשעים, ואף שנאמר ואהבת לרעך כמוך, וכוונת הפסוק הוא לרעך במצוות, וגם נאמר הלא משנאיך ה' אשנא, אולם כשמבקש ברשעים נקודת זכות, שבזה אינו רשע ויוצא מלהיות רשע, עי"ז יאהבנו, כי עיקר מצות אהבת ישראל הוא לאהוב את הטוב שבהם.

וצ"ב שהרי בגמ' (פסחים קיז.) אמרו שמי שראה בחבירו דבר עבירה ואינו מקבל תוכחה מצווה לשנאותו, שנאמר אהבת ה' שנאת רע, ואמנם כבר הקשה הח"ח (אהבת חסד ח"א פ"א בנתיב החסד סק"ב) שיש סתירה בזה בדברי הרמב"ם, שבהלכות רוצח (פי"ג הי"ד) כתב שמצווה לשנוא את הרשע שעבר עבירה, ואילו בפיה"מ (סנהדרין פרק חלק, בעיקר הי"ג) כתב שכל שאינו אפיקורס מצווה לאהבו.

את הרשע ודנו לכף חובה, את עצמו הוא דן, ומי שרוצה שלא ידונו אותו על פשעיו שלו, אל יחרף את הרשע, אלא ידון אותו לכף זכות שאינו אשם כל כך כי יש לו יצר הרע תקיף וגדול ונברא עם גוף מגושם עד שאי אפשר לו לכבוש את יצרו, ועוד כתב (שם אות ו בשם כתונת פסים לבעל התולדות, פרשת אחרי מות) שאף שאי אפשר לאדם בעולם הזה לדעת מהי מדריגתו, אבל סימן יש על זה, שמי שדן את כולם לכף זכות, סימן שהוא מצד הקדושה, ולהיפך מי שדן את כל אדם לכף חובה הרי זה מצד הסט"א, כי מבואר בזוה"ק (שמות ו:) שיש למעלה היכל הזכות ולעומתו היכל חובה.

וכן בספר תשואות חן להרה"ק רבי גדליה מליניץ, שרביז"ל אמר עליו הספד בתורה יד, כותב (בליקוטים ד"ה בתרי עשר) בשם הרב המוכיח (תלמידו של הבעש"ט) שמישיח ילמד זכות על כל ישראל אפילו הרשעים, שהם צודקים, ועי"ז יחזרו בתשובה ועי"ז תהיה הגאולה, וכעין זה כתב מוהרנ"ת בליקוטי הלכות (הלכות ראשית הגז ה"ד ד-ה) שמישיח ילקט את כל הלימודי זכות של כל ישראל כולם, וכ"כ בספר אמרי פנחס להרה"ק רבי פנחס מקוריץ, תלמידו של הבעש"ט, שרביז"ל אמר עליו שהיה חד בדרא בתקופה מסוימת, וכתב שם (כרך א פרק עולם ומלואו ס" עב) שצדיק קטן אוהב רשעים קטנים

הראיה ה"ד ד) שיש לאהוב את הרשעים, בנקודת זכות שבהם שבזה אינו רשע רשע, כי עיקר מצוות אהבת ישראל הוא לאהוב את הטוב שבהם, ויש לציין שכעין זה מבואר בספר תניא (פל"ב) שגם לרשע שמצוה לשנאותו, יש לאהוב את הטוב האלוהי שבו ולשנא את החלק הרע שבו עכ"ד.

ובזה מיושבת הקושיא מדברי הגמ'.

ודרך אגב נוסף שיש עוד דרך שלישית המתרת אהבת רשעים, והוא מ"ש בספר תניא (שם) שברשעים דעלמא שעדיין לא הוכיח, יש לאהוב אותם, והגמ' מדברת רק בחבירו שחטא ולא מקבל תוכחה, שאותו אין לאהוב, ויותר מזה מבואר בסוף ספר אהבת חסד של הח"ח בהנהגות הר"י מוואלין בשם מהר"מ מלובלין שבזמן הזה אין לשנא רשעים כי אין אנו יודעים להוכיחם וקודם תוכחה אסור לשנא, וכ"כ להלכה בחזו"א (יו"ד סי' ב סקכ"ח) שבזמן הזה אין לשנא רשעים.

דרכי ההיתר והחיוב בלימוד זכות על רשעים

ובזה נשוב לעניין ההיתר והמצווה של לימוד זכות על רשעים, וכדברי רביז"ל כאן, שגם רשע גמור יש לדונו לכף זכות, ועי"ז יוכל להשיבו בתשובה, והקשינו מדברי הכתובים

וגם הרמ"ק בתומר דבורה (פ"א במידה ה) כתב שיש לקרב את הרשעים ולאהבם, אולי יועיל בדרך זו, ועוד כתב שם (סוף פ"ב) שיאהב גם את הרשעים בלבו, ויאמר מי יתן והיו צדיקים, והדרך לאהבם הוא על ידי שיסתכל בטוב שבהם ויכסה מומם ולא יסתכל בנגעיהם עכ"ד, אמנם המעיין בדברי הרמ"ק יבין שאין דבריו נסתרים מדברי הגמ', כי הוא כתב שני אופנים שיוצאים מהכלל של הגמ' שמצווה לשנא את הרשע, האחד כשמראה לו אהבה כדי לקרבו לתורה, והשני שגם בליבו יש לאהוב את הרשעים מצד הטוב שבהם.

שלוש אופנים באהבת הרשעים

ומצינו שתי דרכים אלו של הרמ"ק גם בעוד ספרים מדברי גדולי ישראל, האופן הראשון כשאוהבו כדי לקרבו לתורה, מצאנוהו בספר אמרי פנחס (כרך א שער טהרת המידות סי' לח - מב) שיש לשנא מעשיהם ולהתרחק מהם, להלקותם בשוט ולשלחם, אבל צריך לאהוב אותם מאוד מאוד, ועי"ז יוכל להשיבם בתשובה, וכ"כ בספר צפנת פענח (להרה"ק התולדות תלמידו של הבעש"ט, פרשת בשלח ע"פ ויהי בשלח) על המשנה (אבות א יב) אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, שע"י שאוהבם יקרבו לתורה.

והאופן השני הוא מ"ש הרי מה שהבאנו מליקוטי הלכות (הלכות ברכת

שבין אדם לחבירו שמטרתה כדי להתקרב אליו, וחלק זה תלוי במעשי האדם וכוונתו הגלויים, ועל כן כתבו שיש לדעת שהמעשים של הרשע הם רעים, וגם מה שנראה כמעשה טוב הוא באמת רע כי כוונתו לרעה ושבע תועבות בלבו, וזו היא סיבה להתרחק ממנו.

אולם רביז"ל חידש כאן שיש עוד חלק של לימוד זכות שהוא מצווה שבין אדם למקום, כי כשמעוררים את החלק הטוב שבאדם רשע, הרי זה גורם לו לשוב בתשובה, ולמטרה זו אין צורך ללמד זכות ולומר שהמעשים שעשה נעשו בכוונה טובה, אלא די לומר שיש לו התגברות אחת אמיתית בתוך כל הררי הפסולת והעבירות, שבזה מהפכו לטוב כמו שנתבאר, אי נמי לפי דרכי הביאור הליקוטים שהבאנו, שאין הרשע אשם כל כך, או שהרע איננו שלו בעצם אלא במקרה, וע"י לימודי זכות אלו נתעורר החלק הטוב שבו ושב בתשובה, אבל אין בזה סכנה שמא האדם יתקרב אל הרשע בעקבות כך, שהרי יודע שהרשע מלוכלך מרוב חטאים עוונות ופשעים.

משל נמרץ בעניין זה

משל למה הדבר דומה, למי שרואה חבירו שעוסק לפרנסתו בתיקון צינורות מי השופכין, והנה הוא טובל כל היום במים סרוחים וקיא

וחז"ל והראשונים שמבואר להיפך, שאין ללמד עליהם זכות, וגם שאין להם בכלל כף זכות.

אכן לפי החילוק הראשון שהבאנו מדברי הרמ"ק שיש הבדל אם אוהב את הרשע סתם או כדי לקרבו לתורה, יובן גם עניין לימוד זכות, דכל מה שהבאנו שאין ללמד זכות על רשע, זה רק כשעושה כן במטרה להתקרב אליו, כי הרי טעם מצוות בצדק תשפוט עמיתך שנצטוונו לדון את חבירינו לכף זכות, הוא כדי לקרב לבבות ישראל ולתחבר בין אדם לחבירו, ומצווה זו לא נאמרה ברשעים, כי אדרבא מצווה להתרחק מהם, פן תדבקנה רעתו ורשעתו באחרים, אבל כאשר המטרה היא להשיבו בתשובה על ידי זה, מותר וגם מצווה ללמד עליו זכות, ואכן הדבר מפורש בדברי רביז"ל כאן, שהמטרה בלימוד הזכות היא, כדי להשיבו בתשובה, וכן מבואר בלשונות שאר גדולי ישראל שהבאנו לעיל, שכתבו שיש ללמד זכות גם על רשע כדי שיוכל להחזירו בתשובה.

פשר הסתירה אם יש ללמד זכות על רשע

וממילא נמצא שאין סתירה בין דברי רבותינו אם מותר ללמד זכות, ואם קיימת בכלל איזה לימוד זכות, כי האוסרים מדברים על החלק של מצוות לימוד זכות שהיא מצווה

הרשע מצטרפים כמדריגה המביאה אל כבוד שמים, הרי הוא כמי שלך על מדריגות ביתו בחוץ, ואומר מה בכך, הרי אלו מדריגות המביאות לבפנים, ולולא הן לא היתה אפשרות להכנס אל הבית, והנה שוטה הוא זה, ולא ידע כי בנפשו הוא, שהרי על המדריגות קודרת החמה והמטר יורד, האבק מלכלך והשרצים רוחשים, ואין להשוות מקום זה אל הבית המוצל והנקי.

פתח תקוה

ונסיים עניין זה ברמז, דהנה הבאנו לעיל דברי מוהרנ"ת (תחומין ה"ו, טו) שכתב בביאור הגמ' (שבת לב.) אם יש מלאך מליץ אחד מני אלף ותקצ"ט לחובה, ויאמר פדעהו מרדת שחת, וביאר שזה רמז על עניין הנקודה טובה שהיא אחד מאלף בתוך המצווה האחת שהיא אחד מאלף מהמעשים, ובכח זה יוצא לכף זכות.

ואמנם זה רק אחרי שמחיה עצמו בנקודה טובה זו, ומוצא פתח תקוה באמונה ושמחה בנקודה טובה, ועל כן האחד מאלף מצטרף אל פת"ח תקו"ה (כמניין תקצ"ט), וחוזרים כל האלף לזכות

ואשפה, וכל השומר נפשו מתרחק ממנו, אבל אם יאמר אדם עליו, הרי כמוהו כתולעת וכשרץ, כי גם הם נמצאים כל היום במי השופכין ובביבין, על זה נשיב לו, חלילה, כי התולעים מקומם שם בעצם, שם נוצרו ושם חיותם, מה שאין כן אדם זה שהוא אדם כמוני כמוך, ובפנים יש לו נפש נקי וצדיק, אלא שבגדיו וגופו נתלכלכו בליכלוך חיצוני, וגם יש לו מטרה טובה במה שהוא עושה, כי כדי להתפרנס וכדי לחנך ילדיו לתורה עושה כן, ובנפשו יביא לחמו, והנה זה הוא לימוד זכות שמעלה את מעלת האדם הזה למדריגת אדם, אבל עדיין אין זה מכשירו לבוא בקהל עם בגדיו המלוכלכים, פן יטנף את העם בבגדיו, וכיוצא בזה הוא גם כן בנידון שלנו.

ואמנם הנמשל למשל זה, דומה לדברי הביאור לה"ק, שהלימוד זכות הוא מצד שגם רשע זה, אין הרע שלו ממש, אלא רק דבר חיצוני שנדבק בו, אולם גם לפי הדרך שדרכנו בה, ושהבאנו דוגמתה מדברי מוהרנ"ת, שהנקודה טובה מהפכת את החטאים להיות כסא לקדושה ומדריגה והכשר להרבות את הכבוד שמים שיוצא מהמיצט טוב, גם לזה יש לתת משל נאה.

כי המתקרב לרשע עקב חשבונות אלו, ואומר אין רע, כי חטאיו של